

บทคัดย่อ

โครงการ “การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชผักในระบบอินทรีย์เพื่อการพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์ของเครือข่ายข้าวคุณธรรม อำเภอป่าตึง จังหวัดยโสธร” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์พืชผักในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการเก็บ คัดพันธุ์ และรักษาเมล็ดพันธุ์ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เพื่อรวบรวมข้อมูลเมล็ดพันธุ์พืชผักที่คงอยู่และสูญหายของเครือข่ายข้าวคุณธรรม 4) เพื่อหารูปแบบในการจัดการเมล็ดพันธุ์พืชผักในระบบอินทรีย์เพื่อการพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์

ผลการศึกษาวิจัย ผลที่เกิดขึ้น นอกจากจะได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ว่าด้วยเรื่ององค์ความรู้ในการเก็บ คัดพันธุ์และการรักษาเมล็ดพันธุ์พืชด้วยภูมิปัญญา โดยจะมีวิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไม่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่จะอาศัยประสบการณ์ เรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ จากการบอกเล่าจะเห็นว่า ช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเก็บเมล็ดพันธุ์ จะดูที่อายุของพืชเป็นหลัก คัดเลือกเอาเฉพาะต้นที่งามกว่าต้นอื่นๆ เพื่อจะได้เมล็ดที่สมบูรณ์ ซึ่งเมื่อถึงเวลาที่จะเก็บเกี่ยว นำมาตากแดดหรือผึ่งลมให้แห้ง กระเทาะเปลือกออก ก่อนที่จะคัดเลือกเอาเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ด้วยการร่อน ผัดด้วยกระด้ง แล้วบรรจุใส่ภาชนะเก็บไว้ปลูกในฤดูถัดไป ซึ่งวิธีการเก็บรักษา จะแตกต่างกันตามความเคยชิน หรือสืบทอดตามบรรพบุรุษ เช่น บางพื้นที่จะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ แหวนไว้ในครัวให้โดนควันไฟ ในพืชผักบางชนิดจะเก็บรักษาทั้งผัก เช่น ถั่วต่างๆ น้ำเตา บวบต่างๆ ข้าวโพด หรือบางคนก็นำเมล็ดพันธุ์ห่อด้วยผ้าเก่าๆ มัดแยกแต่ละชนิด นำไปแขวนไว้ใกล้เตาไฟ เพื่อให้ควันไฟช่วยไล่แมลงหรือป้องกันมอด ซึ่งเป็นศัตรูสำคัญที่ทำให้เมล็ดพันธุ์เสียหาย แต่พอมานในยุคกลางๆ เริ่มนำเอาอุปกรณ์ เช่น ปีบขม ขวดโหล มาใช้เก็บเมล็ดพันธุ์ ซึ่งทำให้สะดวกสบายมากขึ้น จนในปัจจุบัน นิยมใช้ขวดพลาสติกใส หรือขวดแก้ว เก็บเมล็ดพันธุ์ ซึ่งป้องกันแมลงต่างๆได้ดี แม้มีอุปกรณ์ที่ง่ายต่อการนำมาประยุกต์ในการเก็บเมล็ดพันธุ์ แต่ในยุคปัจจุบันกลับมีการเก็บเมล็ดพันธุ์น้อยลง นอกจากองค์ความรู้ในการจัดการเมล็ดพันธุ์ที่เคยมีแล้วสูญหายไป ระหว่างการศึกษายังพบว่า เมล็ดพันธุ์เป็นสิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เกิดการแลกเปลี่ยน แลกเป็นทานให้ผู้อื่นนำไปปลูกเพื่อขยายพันธุ์ การตระหนักถึงความสำคัญของการเก็บรักษา ขยายพันธุ์พืชผัก ไม่เพียงเพื่อให้มีอยู่มีกินเท่านั้น และชุมชนได้เรียนรู้ว่า เมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยสำคัญของอาชีพเกษตรกรรม นำมาซึ่งความมั่นคงทางอาหารของมวลมนุษยชาติ แต่ปัจจุบันกำลังหายไปจากท้องถิ่นและเมล็ดพันธุ์ได้กลายเป็นสินค้าของกลุ่มทุน ในวิธีการเกษตรชาวบ้านจึงพึ่งตนเองได้น้อยลง

จากกระบวนการวิจัย ได้สร้างความตระหนักและนำมาซึ่งความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการเก็บ คัดเมล็ดพันธุ์ และเรียนรู้ถึงการขยายไปยังสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งจากต้นแบบที่เป็นรูปธรรม เมล็ดพันธุ์ไม่เพียงแต่ช่วยให้สามารถวางแผนการผลิตในแปลงได้โดยไม่ต้องพึ่งเมล็ดพันธุ์คลุกยาตามร้านค้าแล้ว แต่ยังนำซึ่งรายได้จากการขายเมล็ดพันธุ์ ซึ่งหลายคนบอกว่า เป็นรายได้ที่ดีกว่าการขายในรูปของพืชผักสดเสียอีก จึงไม่แปลกเลยที่เมล็ดพันธุ์จะเป็นสินค้าสร้างรายได้อย่างมหาศาลให้กับบริษัททุนใหญ่ๆ อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ทีมวิจัย และคณะ